

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA INGLIZ TILIDAGI
SO'Z BOYLLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI**

Gulibonu Muhammadjonova

Ingliz tili va adabiyoti o'qituvchisi

rustamovnabona@gmail.com

+998908600449

Annotatsiya Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida ingliz tilidagi so'z boylligini rivojlantirishning nazariy asoslari yoritiladi. So'z boylligi faol va passiv lug'at turlari, ularni o'zlashtirish bosqichlari hamda samarali metodlar nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Maqolada ko'rgazmalilik, faollik, soddadan murakkabga, integrativlik va individuallashtirish tamoyillarining ahamiyati ko'rsatib beriladi. Statistik kuzatuvlar asosida interfaol metodlarning samaradorligi an'anaviy yondashuvlarga nisbatan yuqori ekanligi aniqlangan. Xulosa sifatida lug'atni rivojlantirish jarayonida innovatsion metodlar va texnologiyalarni qo'llash zarurligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, ingliz tili, so'z boylligi, faol lug'at, passiv lug'at, interfaol metodlar, nazariy tamoyillar, lug'atni rivojlantirish.

Bugungi globallashuv sharoitida xorijiy tillarni o'rganish jamiyat taraqqiyotining ajralmas qismi bo'lib qoldi. Ayniqsa, ingliz tili xalqaro muloqot, fan, texnologiya va madaniyatda yetakchi o'rinni egallagan. Shu sababli O'zbekistonda ham ingliz tilini o'qitishga davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilmoqda. 2012-yilda qabul qilingan qarorga binoan, ingliz tili umumta'lim maktablarida birinchi sinfdan boshlab majburiy fan sifatida o'qitila boshlandi [1].

Boshlang'ich ta'lim bosqichi xorijiy tilni o'rganish uchun eng qulay davr hisoblanadi. Chunki bolalarda bu davrda nutq apparati moslashuvchan, eslab qolish qobiliyati yuqori va qiziqish kuchlidir. Shu jihatdan so'z boylligini rivojlantirish — ularning kelgusidagi til kompetensiyasini shakllantirishda tayanch vazifasini bajaradi. Agar o'quvchi yetarlicha so'zlarni bilmasa, grammatik bilimlar yoki talaffuz malakalari ham to'liq samara bermaydi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ingliz tilidagi so'z boylligini rivojlantirishda qo'shimcha nazariy va amaliy yondashuvlar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ulardan biri multimodal yondashuv bo'lib, bunda o'quvchilar so'zlarni faqat yozma shaklda emas, balki ko'rish, eshitish va harakat orqali ham o'zlashtiradilar. Masalan, yangi so'z rasm, audio va pantomima bilan mustahkamlanadi.

Shuningdek, CLIL metodikasi (Content and Language Integrated Learning) – ya'ni fan va tilni integratsiyalash ham samarali usuldir. Masalan, tabiatshunoslik darsida “tree, leaf, water” kabi inglizcha atamalar qo'llanilishi bolalarning lug'atini tabiiy ravishda boyitadi.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Gamifikatsiya esa lug‘at o‘rganishni qiziqarli jarayonga aylantiradi. Ball yig‘ish, reyting tizimlari, rag‘batlantiruvchi mukofotlar o‘quvchilarning motivatsiyasini oshiradi.

So‘zlarni uzoq muddatli xotirada saqlashda “spaced repetition” tizimi muhim. Bu usulda so‘zlar ma’lum oraliqlarda qayta-qayta takrorlanib, asta-sekin mustahkamlanadi. Masalan, Anki yoki Quizlet kabi mobil ilovalar shu prinsiplarga asoslangan.

Yana bir muhim jihat — oilaning roli. Uy sharoitida ingliz tilidagi multfilmlar, rasmlar, o‘yinlar orqali bolaga qo‘shimcha til muhiti yaratilsa, maktabda o‘rgangan so‘zlari yanada tezroq faol lug‘atga aylanadi.

So‘z boyligi tushunchasi va uning o‘rni

Tilshunoslikda so‘z boyligi (vocabulary) keng qamrovli tushuncha bo‘lib, unda ikki jihat farqlanadi: faol lug‘at va passiv lug‘at. Faol lug‘at — o‘quvchi faol qo‘llaydigan so‘zlar majmuasi, passiv lug‘at esa eshitganda yoki o‘qiganda tanib oladigan, ammo o‘zi kam ishlatadigan so‘zlardir [2].

So‘z boyligini rivojlantirish uchta asosiy bosqichdan iborat:

1. So‘z bilan tanishish — o‘quvchi so‘zning talaffuzi va ma’nosini eshitadi yoki ko‘radi.
2. So‘zni mashq qilish — o‘quvchi so‘zni o‘yin, gap tuzish, rasm bilan bog‘lash orqali qo‘llaydi.
3. So‘zni mustahkamlash — o‘quvchi yangi so‘zni nutq jarayonida qayta-qayta ishlatadi va faol lug‘atga kiritadi.

Nation (2001) fikricha, o‘quvchi bir so‘zni kamida 7–10 marotaba turli kontekstda uchratgandagina uni to‘liq o‘zlashtiradi [3]. Shu sababli boshlang‘ich sinflarda lug‘atni o‘rgatishda ko‘p marotabalik va turli metodik usullar uyg‘unligi muhim ahamiyat kasb etadi.

So‘z boyligini rivojlantirishning nazariy tamoyillari

Metodist olimlar lug‘at o‘rgatishda quyidagi tamoyillarni asos qilib olishni taklif qiladilar [4]:

- Ko‘rgazmalilik: Rasm, predmet, multimedia vositalaridan foydalanish.
- Faollik: O‘quvchilarni suhbat, rolli o‘yinlar, mashqlar orqali faol ishtirokchi qilish.
- Soddadan murakkabga: Avval oddiy kundalik so‘zlar (apple, cat, book), keyin mavhumroq tushunchalar.
- Integrativlik: Lug‘atni boshqa fanlar, qo‘shiq, ertak, she‘rlar orqali ham mustahkamlash.
- Individuallashtirish: Har bir o‘quvchining yosh va qobiliyatiga mos usullarni tanlash.

Bu tamoyillar bolalarning yosh psixologiyasi bilan hamohang bo‘lib, ular xotira va tafakkur faoliyatini faollashtiradi.

Statistik kuzatuvlar

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

2023-yilda Toshkent shahri va Farg'ona viloyatidagi uchta maktabda o'tkazilgan kichik tadqiqotda 120 nafar 2–3-sinf o'quvchilari ishtirok etdi. Natijalarda quyidagi tendensiyalar aniqlandi:

- Interfaol metodlar (o'yinlar, rasmlari kartochkalar, qo'shiqlar) qo'llanilgan guruhda yangi 40 so'zdan o'rtacha 34 tasi (85%) o'zlashtirildi.
- An'anaviy metodlarda (yozma mashqlar, yod olish) esa o'quvchilar atigi 24 ta so'zni (60%) eslab qolishdi.
- Mustaqil lug'at daftari yuritgan o'quvchilar so'zlarni 15–20% ko'proq yod oldilar.

Bu statistik ma'lumotlar lug'atni rivojlantirish nazariy tamoyillarining amaliy natijalarga bevosita ta'sirini ko'rsatadi.

Amaliyotdagi mavjud muammolar

Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, ko'plab maktablarda lug'at o'rgatishda quyidagi kamchiliklar mavjud:

- Darsliklarda ko'rgazmali vositalar va interaktiv mashqlar yetarli emas.
- O'qituvchilarning zamonaviy texnologiyalar bilan ishlash malakasi cheklangan.
- O'quvchilarni mustaqil ishlashga undaydigan topshiriqlar kam.
- Ba'zi hududlarda internet va multimedia vositalarining yetishmovchiligi.

Taklif va tavsiyalar

1. Boshlang'ich sinf darsliklariga ko'proq rangli rasmlar topshiriqlar kiritish.
2. Har bir mavzu yakunida kichik lug'at testi o'tkazish.
3. O'qituvchilar uchun "lug'atni rivojlantirish metodikasi" bo'yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish.
4. O'quvchilar uchun mobil ilovalar (flashcards, o'yinlar) ishlab chiqish.
5. Har bir sinfda "so'z devori" tashkil etish — yangi so'zlar plakatga yozilib osib qo'yiladi.

Xulosa

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ingliz tilidagi so'z boyligini rivojlantirish ta'lim jarayonining nazariy hamda amaliy jihatdan eng muhim tarkibiy qismidir. Nazariy tamoyillarni amalda qo'llash, innovatsion metodlar va texnologiyalarni tatbiq etish orqali o'quvchilarning so'z boyligini tez va samarali oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–1875-son qarori, 2012-yil 10-dekabr.
2. Schmitt, N. (2010). Researching Vocabulary: A Vocabulary Research Manual. Palgrave Macmillan.
3. Nation, I. S. P. (2001). Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge: CUP.
4. Galskova N. D., Gez N. I. (2006). Teoriya obucheniya inostrannym yazykam. Moskva.
5. Toshkent va Farg'ona viloyatlaridagi maktablarda o'tkazilgan tajriba natijalari, 2023-yil.

